

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
професор кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8136-0694>*

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ

У цьому році минає десять років з того моменту, як 19 листопада 2012 року набув чинності Кримінальний процесуальний кодекс України. Окремі його положення неоднозначно сприймаються і науковцями, і практиками, оскільки є спірними і такими, що потребують подальшого дослідження та вдосконалення. З урахуванням введеного в Україні 24 лютого 2022 року воєнного стану на додаткову увагу заслуговують окремі загальні положення досудового розслідування. Отже, звернемо увагу на найбільш проблемні з них.

Збройна агресія РФ призвела до низки викликів для здійснення кримінального провадження на території України. Зазначимо, що необхідність внесення змін до кримінального процесуального законодавства України виникла ще у 2014 році з моменту початку тимчасової окупації Кримського півострову та окремих районів Донецької та Луганської областей. Проте за вісім років збройного конфлікту всі проблемні питання так і не були ґрунтовно опрацьовані.

Із початком війни розділ IX-1 КПК отримав нову назву «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Із 3 березня 2022 року до цього нормативно-правового акту було внесено 15 змін. Досвід роботи законодавця у внесенні змін до КПК України за період дії воєнного стану свідчить, що останні мають несистемний характер та не спрямовані повною мірою на вирішення існуючих проблем у кримінальних провадженнях. При цьому необхідність здійснювати розслідування фактів порушення законів та звичаїв війни зобов'язує систему правосуддя України застосовувати на практиці міжнародні стандарти дослідження подібних фактів учинення найтяжчих міжнародних злочинів, що зумовлює запровадження окремих механізмів збору та збереження доказів, проведення процесуальних дій, роботи з цифровими доказами, захисту свідків та потерпілих. Натомість цим питанням не приділяється належна увага.

На сьогодні ми маємо змінений розділ КПК України, в якому визначено особливості досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану. Треба розуміти, що законодавець пішов на деякі зміни, які будуть існувати тільки протягом певного періоду.

Загалом кримінальне судочинство в Україні в умовах війни фактично повернулося до КПК 1960 року, в часи, коли прокурор або слідчий виносили постанову, якою фактично визначається початок досудового розслідування, і це є головною умовою для проведення подальших слідчих (розшукових) дій (п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК); у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень його повноваження можуть бути передані прокуророві (п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК).

Окремим аспектом є особливість взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами інших держав та міжнародними судовими інстанціями стосовно відправлення правосуддя за найтяжчі міжнародні злочини, зокрема Міжнародним кримінальним судом. На етапі досудового розслідування важливо забезпечувати єдиний стандарт збору доказів у відповідних провадженнях. Зокрема, 26 березня 2022 року генеральні прокурори України, Польщі та Литви підписали Угоду про створення спільної слідчої групи для розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності на території України. Станом на 15 жовтня 2022 року вже сім країн входять до Спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (JIT), і таке розширення взаємодії дає впевненість в тому, що наша країна виграє битву на фронті боротьби за справедливість. За повідомленням Офісу Генерального прокурора, діяльність таких груп зосереджена на зборі, безпечному зберіганні та швидкому обміні інформацією та доказами воєнних злочинів, зібраними в ході розслідувань на території держав-сторін, а також оперативно-розшукових заходах. Також до слідчої групи доєднався і Міжнародний кримінальний суд як учасник. Всі країни-учасниці, крім України, ратифікували Римський статут та приєдналися до Міжнародного кримінального суду (МКС), що вимагало приведення у відповідність їх національного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів, якими керується МКС.

Ще однією особливістю під час розслідування воєнних злочинів є можливість здійснення спеціального досудового розслідування і подальшого спеціального судового провадження (*in absentia*), дозвіл на здійснення якого надається слідчим суддею за клопотанням слідчого, прокурора (ч. 2 ст. 297-1 КПК України) та головуєчим суддею/колегією суддів під час судового розгляду. Питання про спеціальне досудове

розслідування порушують на більш пізніх етапах, у випадку, коли слідчий і прокурор дійшли висновку про можливість повідомлення певній особі про підозру, однак вона переходить від українських органів досудового розслідування чи суду на тимчасово окупованій території України, на території держави-агресора, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошена у міжнародний розшук. При цьому спеціальне досудове розслідування, як вважається, є альтернативою зупинення кримінального провадження у випадку оголошення розшуку підозрюваного (статті 280–281 КПК України).

Вважаємо, що ґрунтовне вивчення та належне вирішення вищевказаних питань є запорукою реалізації дієвого механізму здійснення досудового розслідування та виконання завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) в умовах воєнного стану. Проте порушені питання не є остаточними та потребують подальшого дослідження і належного вирішення.

Список бібліографічних посилань: 1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Ігор Анатолійович ДАВИДЕНКО,

директор Харківського науково-дослідного

експертно-криміналістичного центру МВС України

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У зв'язку зі збройною агресією РФ проти України перед правоохоронними органами виникли нові масштабні завдання, пов'язані з виявленням і розслідуванням воєнних злочинів. У відповідних процесах, як відомо, вагоме значення мають різні форми використання спеціальних знань, серед яких основною є судова експертиза. Аналіз діяльності підрозділів Експертної служби МВС України в умовах війни дає підстави стверджувати про суттєву трансформацію показників за окремими видами судових експертиз, збільшення яких зумовлено саме потребами розслідування воєнних злочинів.